

Hakhoutbrigades hakken traditioneel in het eikenhakhout

Rond het jaar 1900 was hakhout het belangrijkste bostype in Nederland. Maar tegenwoordig is het op de meeste plaatsen verdwenen of doorgeschoten. En dat is jammer, want hakhout is zowel cultuurhistorisch als voor planten en dieren erg belangrijk. Dankzij de hakhoutbrigades wordt eikenhakhout op verschillende plaatsen in Nederland in ere hersteld.

— ALBERT Vliegenthart en Ineke Koopmans,
De Vlinderstichting

Hakhout is van oudsher een typische vorm van gebruiksbos en stamt al uit de Romeinse tijd. Bomen worden laag bij de grond afgezaagd en krijgen de kans opnieuw uit te lopen. Die uitlopers kunnen weer uitgroeien tot jonge boompjes. Na twaalf tot vijftien jaar worden de uitlopers van de eiken geoogst. Vroeger werd het hout vooral als geriefhout gebruikt en als eekhout voor de leerlooierij. Tegenwoordig wordt het hout gebruikt als brandhout, rijshout, paalhout en steeds vaker als biobrandstof voor groene stroom. Door nieuwe technieken en welvaart is de vraag naar hakhout afgenomen en is traditioneel hakhout zeldzaam geworden.

Door het verdwijnen van hakhoutbossen zijn veel typerende planten en dieren sterk in aantal achteruit gegaan. Om een structurele impuls te geven aan het opnieuw in beheer nemen van (voormalige) eikenhakhoutpercelen voor betere bescherming van karakteristieke flora- en faunasoorten, landschap en cultuurhistorie is het project 'hakhoutbrigades' gestart: een gezamenlijk initiatief van verschillende soortbeschermende organisaties en Probos.

Brigades

Een hakhoutbrigade is een groep vrijwilligers die zich inzet voor het herstel en beheer van hakhout.

◀ Door hoog afzagen ontstaan knoteiken; hier kan het wild minder goed bij en bovendien ontstaan geschikte plekken voor het vliegend hert

▶ Het vliegend hert, Nederlands grootste kever. De larven leven ongeveer 7 jaar in rottend eikenhout

▼ Een pas gegraven wildgreppel moet herten en reeën ervan weerhouden het naastgelegen hakhout perceel te betreden

Op dit moment zijn er in Nederland op tien locaties hakhoutbrigades, waarvan enkele al veel werk hebben verzet. In samenwerking met de betreffende terreinbeherende organisatie zorgen zij in de winterperiode voor aanleg, herstel en onderhoud van hakhoutpercelen. Het project voorziet terreinbeheerders van informatie over het voorkomen van bijzondere plant- en diersoorten in hun hakhout, onder andere door het maken van een beheeradvieskaart waarop precies staat om welk perceel het gaat, welke doelsoorten in het gebied voorkomen en welke maatregelen genomen moeten worden om het hakhout te herstellen. Daarnaast worden de effecten gemonitord.

Verschillende soorten maken gebruik van, of leven in hakhout: het vliegend hert, de levendbarende hagedis, de bruine eikenpage en fraai

De bruine eikenpage

Eikenhakhout is een belangrijk leefgebied voor de bruine eikenpage. Het is een vrij zeldzame vlinder van de hogere zandgronden en in het binnenland gaat de soort flink achteruit. De vlinder vliegt bij bosranden, jonge eikenaan-

plant en in open loofbossen. Verder komt de soort voor bij open, lichte plekken of kapvlakten met lage en/of jonge eiken, vaak met een ondergroei van bramen. Zodra de eiken enkele meters hoog worden zijn ze niet meer geschikt voor de bruine eikenpage om eitjes op te leggen.

De bruine eikenpage overwintert als eitje dat op kleine zomereikjes wordt afgezet. Hiervoor worden meestal kwijnende boompjes in de 'schaduw' van hogere bomen, kleine exemplaren die op zeer arme zandgrond groeien, of opslag van jonge eikjes uitgezocht. Dergelijke eikjes groeien onder stress, waardoor ze minder kunnen investeren in de productie van afweerstoffen. Waarschijnlijk worden de blaadjes hierdoor pas eetbaar voor rupsen. De jonge

rupsen eten in april van de jonge twijgjes en de oudere rupsen leven van de bladeren.

De dichtheid aan vlinders is doorgaans vrij hoog, zo'n 18 tot 22 individuen per hectare. De vlinder wordt vaak nectardrinkend waargenomen op braam en vuilboom (sporkehout). Andere planten, zoals kale jonker, jacobskruiskruid en koninginnenkruid, worden ook bezocht. De bruine eikenpage besteedt per dag maar liefst 31% van de actieve periode aan het zoeken naar nectar. Mannetjes verdedigen een territorium, bijvoorbeeld bij een bloeiend braamstruweel langs een bosrand. Geconcludeerd kan worden dat de bruine eikenpage op een dynamische wijze gebruik maakt van het landschap. Vanuit (voorheen) stabiele kernpopulaties worden steeds andere plekken benut, vaak kortstondig.

Veldwerkplaatsen hakhoutbeheer

In 2008 en 2009 zijn vanuit Beheerdersnetwerken.nl twee veldwerkplaatsen georganiseerd over eikenhakhoutbeheer: veldexcursies met onderzoekers en beheerders. Op basis hiervan is een infoblad gemaakt waarin de laatste stand van het onderzoek en de beheerservaringen zijn opgenomen. Een korte samenvatting:

Het hakken van eikenhakhout

Het is allereerst van belang dat de eikenstammen op een goede manier en op een juist tijdstip worden gehakt. Een aantal vuistregels:

- Voor de natuurwaarden is het aan te bevelen om een zo lang mogelijke kapcyclus (ongeveer 15 jaar) aan te houden zodat er zoveel mogelijk soorten aanwezig blijven.
- Het kappen kan plaatsvinden vanaf bladval tot de start van sapstroom, dus van half november tot begin april.
- Bedenk dat het vellen veelal handwerk zal zijn en er dus een bosmaaier of kettingzaag aan te pas zal moeten komen.
- De takken moeten schuin worden afgezet omdat dan het regenwater niet op de afgezaagde scheuten blijft staan.
- Afhankelijk van de streek werden vaak verschillende afzethoogten gebruikt. Als er geen cultuurhistorische redenen zijn om een bepaalde hoogte aan te houden, is het aan te bevelen om juist een variabele hoogte aan te nemen zodat het bos gevarieerder zal worden.
- Houd bij de planning van de velling al rekening met de uitsleepmethode.

Beheer na het afzetten

Enkele tips voor beheer:

- Na het afzetten van de eikenstammen, is het belangrijk dat er weer voldoende licht is voor de stobben om weer uit te gaan groeien.
- Mocht blijken dat er na een jaar toch niet voldoende uitschiet, is het nodig om in te boeten (bomen ertussen planten). Gebruik daarvoor groot plantsoen van 1,2 of 1,4 meter hoog.
- Vraatschade is soms te beperken door de stammen hoger af te zetten zodat het wild niet bij de jonge eikenblaadjes kan. Er zijn wisselende ervaringen met takkenkooien.
- Amerikaanse vogelkers zal alleen overwonnen kunnen worden met door regelmatig handmatig uittrekken of met bestrijdingsmiddelen.

Dit infoblad is te vinden op www.hakhout.info.

hertshooi bijvoorbeeld. Doorgaans kunnen de voor het project geselecteerde percelen een aanvulling op het leefgebied van kwetsbare soorten zijn. Optimaal is het wanneer een perceel eikenhakhout een mantelzoomvegetatie kan gaan vormen met een naastgelegen loofbos. Ook het creëren van meer gevarieerde bosranden is een belangrijke factor. Gefaseerd werken garandeert duurzame natuur, het zorgt voor afwisseling van stadia, waardoor soorten van open vlakten, struwelen en bossen zich kunnen vestigen: licht wordt zeldzaam in het Nederlandse bos. Verder zijn de stobben van belang voor verschillende mossen en insecten.

Snackbar

Het voortbestaan en de productie van het hakhout kan ernstig worden bedreigd door vraatschade direct na de oogst: het is een geliefd habitat voor reeën, herten, konijnen, hazen en muizen. Wanneer een hakhoutperceel net is afgezet, ontstaat er voor deze soorten een ware 'snackbar'. De jonge twijgjes van uitlopende eiken zijn een geliefde maaltijd van reeën en herten. Vooral voor de wat oudere stobben kan de vraat fataal zijn, omdat deze meer moeite hebben om opnieuw uit te lopen. Verschillende methoden zijn uitgetoet om het wild uit het hakhout te houden. Maar zelfs het neerleggen van tijgeruitwerpselen mocht niet baten. De meest efficiënte oplossing lijkt afrasteren, dat doorgaans met een stroomdraad gebeurt. Maar deze (relatief dure) oplossing is niet altijd landschappelijk verantwoord. In dat geval is het aan te raden het wild om te leiden, door barrières (opgeworpen hout, wildgreppels) rondom de percelen. Het wild wordt min of meer om de percelen geleid.

Hoogstamhakhout en kousenbos

Ook hoger afzetten (hoger dan één meter) zodat wild en vee minder goed bij de scheuten kunnen komen, kan bijdragen aan het voorkomen van vraatschade. Dit is het zogenaamde hoogstamhakhout. Tegen konijnenvraat wordt ook wel op kniehoogte gekapt. Dit bos wordt ook wel kousenbos genoemd, verwijzend naar de koushoogte van de stobben. Naarmate de oppervlakte van een perceel toeneemt, neemt de schadelijke vraat af, doordat er een relatief hoger aanbod van jonge uitlopers is. In de praktijk wordt daarom vaak een minimum kapoppervlakte aangehouden van 0,5 tot 1 hectare. ♦

Meer informatie over hakhoutbeheer en hakhoutbrigades: www.hakhout.info.

ADVERTENTIE

Silve Bureau voor Onderzoek
Advies en Informatievoorziening in
Bosbouw en Natuurbeheer

Innovatief Deskundig Betrokken Inhoudelijk Meedenkend

Generaal Foulkesweg 30 • 6703 BL Wageningen • T: 0317 418962 • E: post@silve.nl • Website: www.silve.nl